

Venezolaanse alpargatas

traditioneel schoeisel met op maat geweven bovenkant

Tekst, foto's en tekeningen:
Mirja Wark-van der Molen.

Mirja Wark-van der Molen is een weefster in hart en nieren. Tot voor drie jaar was zij de stimulerende eigenaresse van weefschool "De Binding" in Utrecht. Door de werkzaamheden van haar man is het gezin in 1991 vertrokken naar Venezuela, compleet met weefgetouwen en materialen! Haar weefschool is overgenomen door Marieken Nieuw-dorp in Nieuwegein.

Mirja had zich voorgenomen om ook in Venezuela veel te weven, ze wilde een serie kleden in taqueté maken, naar aanleiding van de cursus die Liban Polet op haar weefschool had gegeven (zie ook de artikelen in nummer 5/90 tot 4/91). Maar daarnaast wilde ze ook op zoek naar traditionele weefsels in haar nieuwe woongebied.

In het hier volgende artikel verhaalt zij haar bevindingen en geeft een interessante verhandeling over het maken van "alpargatas".

Inleiding

We wonen nu anderhalf jaar in Venezuela. Caracas is de grote, moderne hoofdstad waar culturele tradities onherroepelijk ingewisseld worden voor veelal Amerikaanse alternatieven. Maar in het mooie, gevarieerde binnenland met berggebieden, woestijnen en tropisch regenwoud op soms nog geen dertig kilometer afstand van elkaar, kan ik mijn wevershart goed ophalen. In de afgelegen stadjes komen plattelanders hun inkopen doen. Er is werkelijk van alles te koop: gevlochten manden, hangmatten in sprang – of geweven of gehaakt – tassen in festonsteek, mooi houtwerk en pottbakkerswerk.

Pas na een tijdje drong het tot me door dat er heel wat mensen op eenvoudige sandalen met geweven bovenkanten lopen, maar ik was niet meteen onder de indruk van deze "alpargatas". De goedkope zijn namelijk nogal slordig ge-

De zeventig-jarige Manuel Brito aan het werk in zijn hof. Van hem kocht ik mijn eerste paar alpargatas, lichtgroen van kleur met kleine zwarte motiefjes (zie foto hiernaast). Ze zijn door hem zelf geweven.

maakt. Toen ik er eenmaal op ging letten, zag ik er steeds meer, en ook betere. In de abastos (alleswinkel) hingen alpargates met rubberen autobandzolen te koop, de krantenverkoper draagt een paar met leren zolen, en tijdens een reis in de Llanos (het vlakke savanneland van het stroombekken van de Orinoco-rivier) zag ik een stoere cowboy de bar binnenstappen op prachtige gele, met zwarte figuurtjes versierde alpargatas.

Door mensen te vragen wie de schoenen gemaakt had, kwam ik heel wat "alpargateros" op het spoor. En zo legde ik contact met drie kundige handwerkslieden. Ze hebben prachtige namen en zijn al oud: Cruz Alejandro Burguillo uit Panaquire is 80 jaar, Jesús Salvador Pérez uit San Jose de Guaribe is 68 jaar en Manuel Brito uit Valle de Guanape is 70 jaar. Deze mannen leerden me veel over hun vak. Ze vonden het leuk om met een weefster te praten en hun kennis over te dragen, mede omdat geen van hen een opvolger heeft. Jesús Pérez kwam zelfs een tijdje bij ons wonen en werken, opdat ik het hele proces kon vastleggen.

Een ding werd al snel duidelijk: het maken van alpargatas is een ambacht waar heel wat weefkennis en schoenmakersvaardigheden bij komen kijken. In dit artikel zal ik uiteenzetten wat ik heb geleerd.

Over de geschiedenis van de alpargatas heb ik tot nu toe heel weinig gevonden, al heb ik ernaar gezocht. Bij opgravingen in Peru zijn sandaalzolen van agavevezel gevonden

Jesús Salvador Pérez heeft een tijdje bij ons gewoond en gewerkt, om mij de gelegenheid te geven het hele proces vast te leggen. Zelf draagt hij alpargata slippers, zonder hielstuk.

van vóór de tijd van de Spaanse conquistadores, maar op zichzelf bewijst dat nog niet dat het om dezelfde soort schoenen gaat. Wel worden tegenwoordig in de omringende landen Colombia, Ecuador en ook in Bolivia en Peru een soort alpargatas gedragen, al zijn er grote verschillen in de toegepaste materialen, de vorm en het productieproces. Hier richten we ons op het Venezolaanse schoeisel.

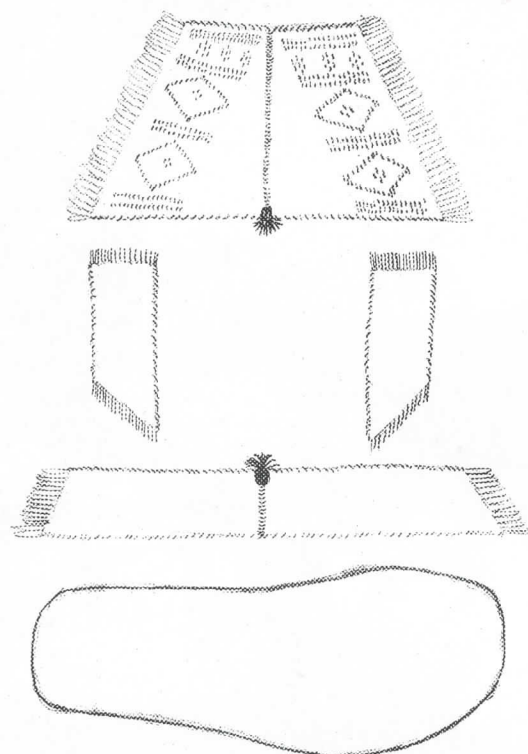
Wat zijn alpargatas precies, en wie draagt ze?

Alpargatas zijn schoenen met een open hiel en een – op een klein teengat na – gesloten voorstuk. Het bovenwerk is geweven van katoen en de zool is gesneden uit autoband of van leer. Een generatie geleden was het de traditionele dracht op het platteland. De schoen is luchtig en kan goed tegen vocht. Hij werd traditioneel alleen geweven in zwart. Zwarte alpargates komen nog steeds voor; je ziet er het vuil niet zo op. Maar men kan ook status uitdrukken met kleurige en met figuurtjes versierde alpargatas: ze kosten meer tijd om te maken en zijn dus kostbaarder.

Allerlei folkloristische feesten kennen een kostuum waar alpargatas bij horen. Stadsmensen dragen ze ook wel, maar bijna alleen binnenshuis. Eigenlijk is het een typische manndracht. Voor vrouwen bestaat er een ander soort, "sandalias" genoemd, die minder dicht zijn, met een open teen, smallere bandjes en vaak een opvallende pompoenversiering en/of een hakje.

Het maken van de alpargatas

Het teenstuk en de hielstrip worden beide op een driehoekig weefraam geweven. Dit geweven bovenwerk is vastgenaaid in een leren of rubberen zool. De twee zijstukjes worden er later tussen geweven, als de schoen op een houten leest zit.

1

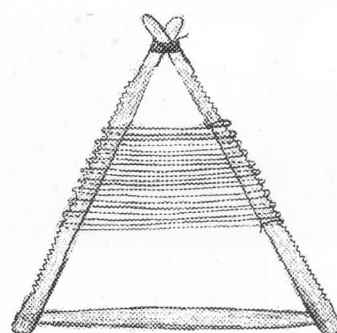
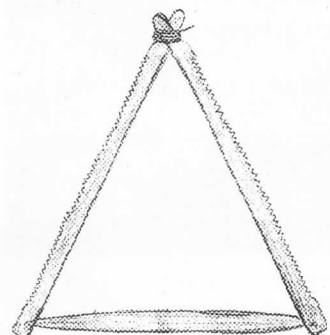
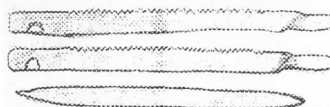
2

3

4

Het getouw

Het driehoekige getouw, "telar" genaamd, heeft één gladde zijde en twee getande zijden. Tussen de twee getande zijden spant men de ketting. Deze zijden hebben zo'n 2,5 tand per centimeter. Het gebruikte hout is elastisch doch sterk zoals: cartan, macanilla, totumillo of gateado. Elke zijde is gelijk van lengte en meet tussen de 30 en 50 cm. De delen passen losjes in elkaar doordat de gladde zijde puntige einden heeft die passen in uitsparingen in de getande zijden. De twee getande zijden vallen met inkepingen in elkaar en worden bij elkaar gehouden door een koordje.

De onderdelen

Een alpargata bestaat uit vier delen:

- 1 - *capellada* - een trapeziumvormig teenstuk
- 2 - *piezas* - de twee zijstukjes
- 3 - *talonera* - een trapeziumvormige hielstrip
- 4 - *suela* - zool

Het werktafeltje van Jesús Pérez met bolletjes weefkatoen, twee schoenmakersmessen, een "lezna" voor het snijden van oppervlakkige openingen, een bol bijenwas, een paar ruwe zolen, een stompje kaars en een slijpsteen.

Het opspannen van de ketting voor een teenstuk op het driehoekige getouw. De draad wordt altijd dubbel genomen. Door bij het opspannen van de ketting twee verschillend gekleurde draden te nemen krijgen men bij het weven smalle streepjes.

Het opspannen van de ketting voor het teenstuk

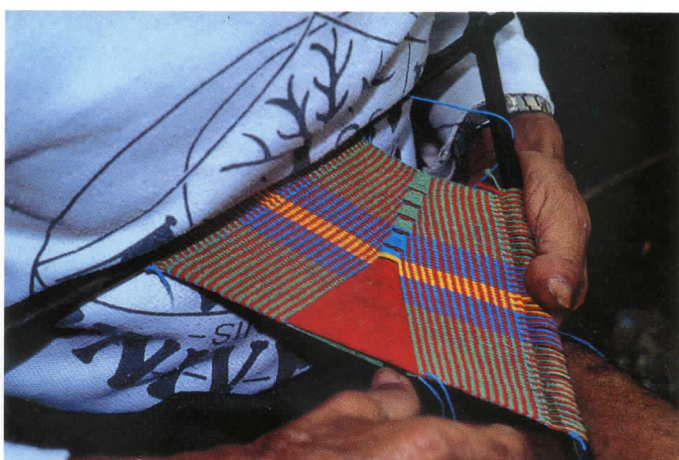
Om de ketting voor een teenstuk op te spannen windt men met een dubbele draad het benodigde aantal wikkelingen. Het materiaal is katoen nr. 5/3. Voor één paar alpargatas gebruikt men gemiddeld 50 gram katoen. Men begint aan de spitse kant en in elke tand vallen twee draden. Het aantal wikkelingen komt overeen met de schoenmaat; bijvoorbeeld voor maat 39 zijn er 39 draadparen die rondlopen. Voor het weefsel zijn er dan $39 \times 4 = 156$ kettingdraden beschikbaar.

Het weven van het teenstuk

Met een inleeslatje (paleta) wordt de linnenbinding-sprong geselecteerd. Voor het weven worden 5 armlengten garen afgemeten en in een weefnaald gestoken. Met 1 doorhaling van de naald worden twee inslagen geweven: een aan de linker- en een aan de rechterzijde van de ketting. Dit spaart de helft van het aantal met de hand te maken selecties! Het weefsel heeft een kettingeffect, dat wil zeggen dat de inslag niet of vrijwel niet zichtbaar is. De inslagen worden steeds stevig aangedrukt met het inleeslatje. Na ongeveer 4 cm is het smalle gedeelte aan de neus bijna tot het midden vol geweven. Aan de brede zijde zijn nog heel wat inslagen nodig. Wanneer de twee weefranden elkaar tot op 1 centimeter genaderd zijn, weeft men niet meer over de volle breedte maar tot de

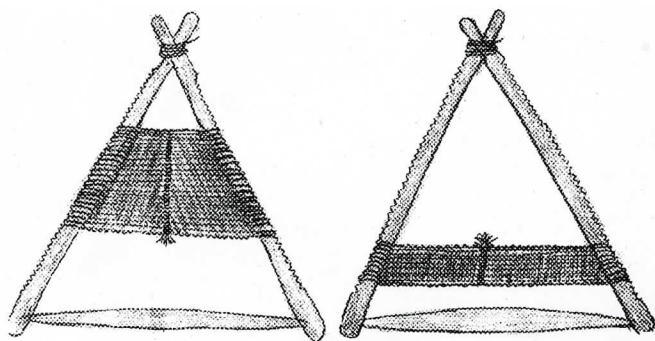
De eerste inslagen, die vlak langs het hout van het getouwje komen, zijn het moeilijkst te selecteren. Op een gegeven moment weeft men niet meer over de gehele weefbreedte. Op onderstaande foto zijn duidelijk de stapjes van vermindering van weefbreedte te zien.

middenlijn. De laatste twee inslagen worden nog eenmaal over de volle breedte geweven. Ze zijn moeilijk te weven door de opgebouwde spanning op de ketting, daarom "naait" men deze inslagen. Aan de brede kant van het weefsel wordt de laatste inslag afgewerkt met een klein kwastje of knoopje. Het getouw wordt losgemaakt en het weefsel eraf geschoven. De lussen dienen om later het weefsel op de zool vast te naaien.

De laatste twee inslagen worden genaaid omdat er niet meer genoeg ruimte is om de weefnaald er op de gewone manier door te steken.

Het spannen en weven van de hielstrip

Om de hielstrip te weven spant men een ketting op van ongeveer 10 draadparen, onder het gedeelte waar het teenstuk werd geweven. Het weven is gelijk aan het teenstuk. Op bovenstaande tekening ziet u links het getouwje met een geweven teenstuk en rechts met een geweven hielstuk.

De versiering en decoratie

De versiering van de alpargatas zit meestal in het teenstuk, soms ook in het hielstuk en de zijstukken.

Er zijn verschillende mogelijkheden om het teenstuk te versieren. Doordat men met twee kleuren tegelijk scheert, ontstaan er smalle streepjes. Bredere kleurstrepen ontstaan door tijdens het scheren enkele keren van kleur te wisselen. Als er met twee verschillend gekleurde draden wordt gewerkt, kan één van de kleuren steeds gelijk blijven en de andere in brede strepen wisselen (zoals het voorbeeld op de foto's op bladzijde 43 rechts). Sommige wevers zijn echte kunstenaars met een tweekleurenketting en maken de mooiste schijnpatronen.

De andere versiertechniek bestaat uit een extra patrooninslag die ingebracht wordt in een sprong die is geselecteerd op de linnenbindingsprong die net geweven is. Het patroon

wordt dan gevormd door inslagvlottertjes. Deze techniek is toegepast voor de alpargatas op bladzijde 40. De patrooninslag is vaak contrasterend van kleur en tegenwoordig soms van synthetisch materiaal.

Voor zover ik heb kunnen nagaan hebben de gebruikte kleuren en ook de ingeweven motieven geen speciale betekenis.

Het weefwerk wordt vaak uitbesteed aan vrouwen. Er zijn veel meer mensen die nog kunnen weven dan mensen die weten hoe ze een leren of rubberen zool voor een alpargata moeten maken.

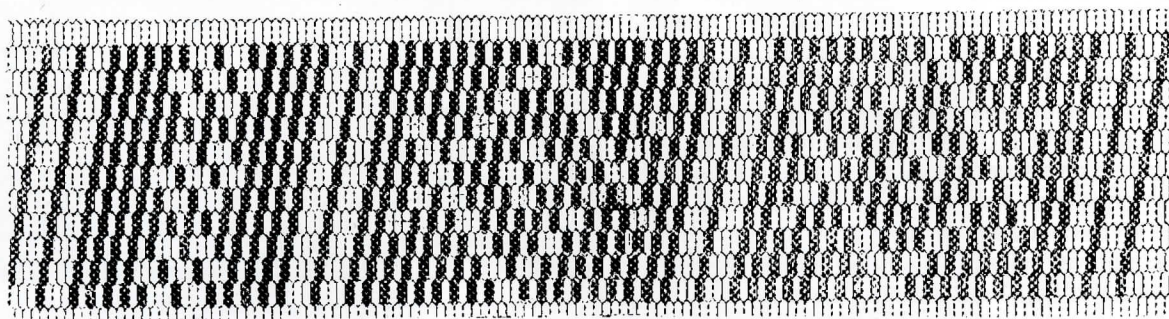
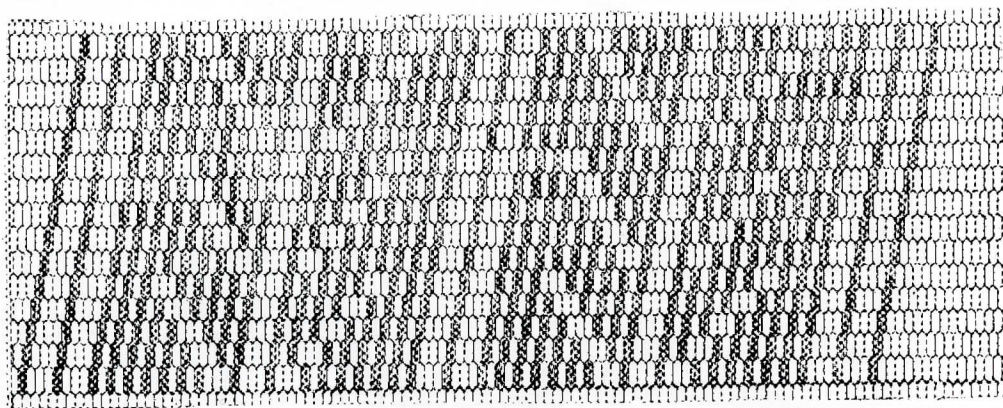
De zolen

Vorig jaar heeft Mirja Wark tijdens haar zomer verlof bij weefschool De Binding een workshop voor het maken van alpargatas gegeven.

Daarvoor had zij zolen in de opgegeven maten in Venezuela laten maken. Het snijden van de "tunnels" in de zolen is n.l. een moeilijk karwei. Wilt u zelf toch alpargatas met leren zolen maken, dan kunt u twee dunnere zolen op elkaar lijmen. In de bovenste zool moeten dan de insneden (door en door) gemaakt worden. Nadat het weefsel op de (binnen)zool bevestigd is, wordt de onderzool er pas onder gelijmd.

Tentoonstelling

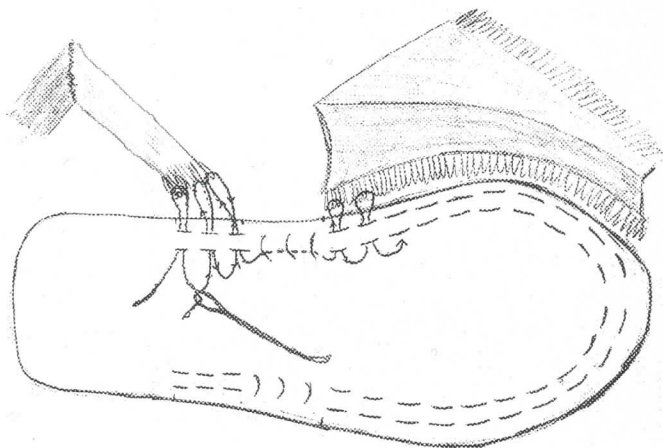
Het is zo goed als zeker dat in de zomer van 1995 een tentoonstelling over alpargatas gehouden zal worden in het Nederlands Leder- en Schoenenmuseum in Waalwijk. Tegen die tijd zal in Handwerken zonder Grenzen hierover meer informatie worden gegeven.

De bewerking van het leer voor de zool

Nadat deze twee delen geweven zijn kan de schoen in elkaar gezet worden. Daar gaat dan eerst de leerbewerking aan vooraf. Grote lappen zolenleer (grupon) worden op de voordeligste manier verdeeld in paren, in stukken gesneden en een nacht in water te weken gelegd. De volgende ochtend wordt de ruwe vorm gesneden en begint het moeilijkste werk: het maken van de openingen in de bovenkant van de zool. Na zorgvuldig alle maten met potlood en meskerven te hebben aangegeven snijdt men met een puntig mes (lezna) 6 openingen voor de hielstrip en, afhankelijk van de maat, tot 20 openingen voor het teenstuk. Deze openingen dienen om het weefsel in vast te naaien. Hoe meer openingen des te beter de lussen verdeeld zijn en des te vlakker de binnenkant van de schoen is. Om de draad tussen hiel en teenstuk onzichtbaar te maken, snijdt men enkele oppervlakkige tunnels. Met een stukje kaars maakt men het mes gladder. Voorbewerkte autobandzolen zijn op verscheidene plaatsen in Venezuela te koop. De openingen in de bovenkant zijn er dan al in een fabriek ingemaakt.

Het naaien van de schoen

Als naaigaren gebruikt men een 2-, 3- of 4-dubbele draad weefkatoen, ingesmeerd met bijenwas. De was wordt eerst zacht gemaakt boven een kaars. De wasbewerking voorkomt dat de afhechting zich loswerkt en beschermt de draad tegen vochtinvloeden. De draad is door de was sterker en plakkeriger.

Bij elke steek met de naald neemt men enkele kettinglussen op en trekt ze door de opening in het leer naar binnen. Nergens komt er een knoop in de draad. Het uiteindelijke naaiwerk wordt platgeslagen met een hamer op een schoenmakersleest.

Het spannen en weven van de zijstukjes

Nu kan de houten of plastic leest (horma) in de nog vochtige schoen geschoven worden. Een alpargataleest is ruimer dan een gewone schoenleest.

Het fijne snijwerk van de zoolvorm vindt nu plaats, rake- lings langs het weefwerk (zie foto hiernaast).

Nadat de zijkanten en zool zijn gepolijst met een houten gereedschap, spant men met een naald een ketting tus- sen het teenstuk en het hielstuk van 20 tot 26 draadpa- ren in de vorm van een acht. Dit kost 3 armlengtes (bra- zados) garen. Met de weefnaald selecteerd men de lin- nenbindingsprong een weeft hem. De tegengestelde sprong zit al in de ketting door de 8-vorm. Om de schui- ne vorm te vullen worden enkele inslagen maar tot de helft van de kettingbreedte geweven.

De toekomst van dit ambacht

Pas na al deze handelingen is een paar alpargatas af. De meest ervaren mensen kunnen één paar per dag produceren, maar wel een lange dag: van zonsopgang tot zonsonder- gang. Voor een paar krijgen ze tussen de f 6,- en f 22,-. Als daar de kosten aan materiaal van ongeveer f 5,- per paar af- gaan, snap je wel waarom het niet zo gek is dat geen van de zonen nog zin heeft om het ambacht van pa te leren. Een bijkomend probleem is dat er heel moeilijk nog aan gereed- schap en materiaal te komen is.

Maar misschien is er een sprankje hoop voor de toekomst van het ambacht nu ook stadse mensen de alpargatas heb- ben ontdekt.

